

Mens en Wereld

UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND 9e Jaargang no. 17 — 4 Sept. 1954

TE KORT GESCHOTEN

Volgens vele leden verzuimt het H.V. te dikwijls zijn stem te verheffen bij actuele gebeurtenissen; volgens vele leden spreekt het Verbond te vaak. Het is een voortdurende zorg van het H.B. en, in mindere mate, van de redactie van M. en W. om hierin een gulden middenweg te bewandelen. Nu is er in deze dagen iets gebeurd waarop gereageerd moet worden omdat zwijgen gelijk zou staan met instemming of vergoelijking en in beide gevallen met bijna medeplichtige lafheid en slaptte. Waar angst tot karakterloosheid leidt moet gesproken worden. Dit had moeten gebeuren door de dagbladen, door de politieke partijen, door de kunstenaarsorganisaties, maar tot nu toe — dit artikel werd geschreven op 29 Augustus — is dit, bij mijn weten, niet gebeurd, behalve door de „Groene Amsterdammer”.

Wat is het geval? In de herfst van dit jaar zal het Concertgebouw-orkest van Amsterdam een tournee maken door de V.S. van Amerika. Enkele leden van het orkest en een administratief ambtenaar hebben van de betreffende autoriteiten der V.S. geen visum gekregen om binnen te komen, om hun uiterst linkse sympathieën. Of de genoemden leden zijn van de C.P.N. is mij niet bekend, maar wel of niet, dit verandert niets aan de zaak. Zij zullen de reis niet kunnen meemaken.

Koortsachtig hebben de betreffende instanties van het Concertgebouw getracht om remplacanten voor de geweigerden te vinden en zij zijn daar tot op heden in zoverre in geslaagd dat er een buitenlander bij de repetities aanwezig was, zodat het betreffende orkestlid zijn plaats ingenomen vond. Hij protesteerde en verdween.

En deze gang van zaken is verbijsterend. Het enige dat de directie van het Concertgebouw had moeten doen was het tournee afzeggen om niet de schande te moeten ondergaan dat de passenaafdeling der V.S. zal uitmaken wie er spelen mag en wie niet. Als de V.S. in de ban van een hysterische communistenangst, aangewakkerd door een weinig integere ketterjager, leeft, behoeft het Concertgebouw niet onder het juk door te gaan. De con-

tracten zijn getekend en het kan niet anders, hebben de instanties gezegd. Ja, dat is best mogelijk, maar het Concertgebouw-orkest is uitgenodigd om te spelen en daartoe behoren alle orkestleden, daartoe behoren geen remplacanten van buiten de grenzen. En, in het allerergste geval, als dit als contractbreuk zou beschouwd worden aan de overzijde, dan zou een eventuele schadevergoeding betaald moeten worden, maar dan zouden toch eerst instanties als de ambassade in Washington wel eens iets mogen proberen, en vooral zou niemand bang moeten zijn om voor communist uitgekreten te worden indien hij zijn stem verheft tegen deze waanzin. En wat is nu zo in-droevig in deze affaire?

1e Dat de orkestleden, hetzij spontaan allen, hetzij hun organisatie, niet geweigerd hebben onder deze vernederende voorwaarde op te treden. Ook al zouden zij — stel het geval — de betrokken collega's verafschuwen, om welke reden ook, zij behoren tot het orkest.

2e dat het Bestuur van het Concertgebouw deze vernedering geslikt heeft en geen waardige houding heeft aangenomen.

3e dat de dirigenten die de concerten zullen leiden zich hebben laten lenen om de remplacanten te zoeken in een dergelijke situatie.

4e dat er, blijkbaar, zij het in het buitenland, remplacanten gevonden zijn om mee te spelen op een plaats, die hun niet toekomt.

Een gewoon, weldenkend mens zou het niet voor mogelijk houden dat de angst en de slaafse gehoorzaamheid het zouden winnen van karaktervastheid en besef van waardigheid. Het publiek in de V.S. wil, blijkbaar, het beroemde orkest horen, welnu dan moet dat orkest komen, in zijn geheel, want dit orkest heeft zich die reputatie verworven.

De V.S. strijdt, met een groot gedeelte van Europa voor Westerse cultuurwaarden, en daaronder vallen ook besef voor menselijke waardigheid, individualisme en een afkeer van totalitaire tendenzen. En wat hier gebeurd is en dagelijks gebeurt is een fatale vorm van totalitarisme. Als de afkeer en de angst voor het communisme in de V.S. tot gevolg heeft dat dit

totalitarisme hand over hand toeneemt dan moeten de V.S. dat zelf weten, maar dan moeten zij beseffen dat er nog mensen zijn in dit oude Europa die en de duivel en de hem bestrijdende Beëlzebub samen afwijzen.

Het is mij bekend dat niemand zo duidelijk en direct kan schrijven of er zijn altijd velen die het geschrevene verkeerd begrijpen. Ik weet wel wat zij zullen zeggen: Dit artikel is een pleidooi voor het Communisme, omdat het de macht ondermijnt die ons beschermt tegen deze Russische ideologie. Dit artikel miskent het dodelijke gevaar dat uit het Oosten dreigt. De schrijver moest maar eens naar de U.S.S.R. kijken en hoe het daar gesteld is met de vrije meningsuiting en met de vrije kunst. De schrijver vindt het blijkbaar niet van belang dat het beroemde orkest in de V.S. roem en bewondering zal oogsten.

Ik weet dit en haal de schouders op. Omdat zo veel mensen liegen ga ik toch geen leugens spreken en omdat in Rusland facetten van de menselijke waardigheid met voeten worden getreden, en dit stelsel een dodelijk gevaar is voor het Westen daarom vind ik het juist onduidelijk als dezelfde dingen gebeuren aan deze zijde van het ijzeren gordijn.

Ik wilde wel dat ik de gewetens der orkestleden en dirigenten kon „horen” als ze in de V.S. spelen, zonder hun collega's of in het Concertgebouw te Amsterdam met hun collega's.

B.

Naschrift.

De verklaring door het Concertgebouwbestuur uitgegeven geeft geen aanleiding de inhoud van dit artikel te wijzigen, behalve dat de fout blijkbaar gemaakt is bij het opstellen van het contract, zodat de orkestleden niet hebben kunnen protesteren.

Op volgende pagina's:

2. Over determinisme, vrije wil, schuld en verantwoordelijkheid.
3. Bureau voor eugenetiek nodig.
4. Techniek en verantwoordelijkheid.
5. Hercules Seghers (het drama der vervreemding).
6. Op de grens van Oost en West.

Over determinisme, vrije wil, schuld en verantwoordelijkheid

Bij mijn beschouwing over determinisme, vrije wil, schuld en verantwoordelijkheid wil ik onderscheid maken tussen twee „werelden“, nl. de kosmos, d.i. het zijnde in de ruimste zin, en de ervaringswereld, d.i. alles wat een mens beleven kan. In zekere zin is elke ervaringswereld een deel van de kosmos, maar alles wat wij beleven heeft slechts een relatieve betekenis in het werkelijk zijn. Van de kosmos kunnen wij ons geen voorstelling maken, wel kunnen wij hem met ons denken benaderen.

De redactie plaats gaarne nevenstaand artikel van mevrouw C. E. Meltzer-Sluiser, maar is er zich bewust van dat de schrijfster veel problemen in uiterst kort bestek heeft geplaatst. Zij verwacht, dat deze bijdrage tot nadenken zal prikkelen en wellicht tot kritische reacties.

In de stoffelijke wereld waarin wij leven heerst volgens de opvattingen der vorige eeuw het beginsel der causaliteit. Dit houdt in dat alle veranderingen van toestand hun oorzaak hebben, waardoor zij volkomen bepaald zijn, en gelijke oorzaken hebben steeds gelijke gevolgen. Zo dacht men eens: wanneer men op een bepaald ogenblik van alle voorwerpen de plaats zou kennen, en de krachten die erop werken, dan zou men tot in der eeuwigheid alle gebeurtenissen kunnen voorspellen. Dit is onjuist gebleken, daar het onmogelijk is om van kleine deeltjes tegelijkertijd de plaats en de snelheid te bepalen (Heisenberg). Ook is in één atoom de toestand zodanig, dat er geen voorspelling mogelijk is over de lotgevallen van de electronen. Blijkbaar is hier het causaliteitsbeginsel niet geldend. Maar voor een grote massa van atomen kan men statistisch wel het gedrag voorspellen. Men kan dus aannemen, dat er voor de materie geen „vrijheid“ bestaat, maar dat ieder verschijnsel gedetermineerd is.

Ditzelfde kan men — met iets meer speling — voor een groot deel der levensverschijnselen aantonen. Ook hier heersen wetten die weinig ruimte laten voor vrijheid, en bij een vergaande kennis van zaken kan men in sommige gevallen de levensverschijnselen in hun loop berekenen en voorspellen.

Tenslotte heeft Freud ook voor het menselijk handelen bewezen, dat het grootste deel van onze daden onbewust veroorzaakt worden volgens wetten die buiten onze vrije wil omgaan. Die „wil“ tenslotte, wordt bepaald door in- en uitwendige factoren, die niet van de wil afhankelijk zijn. Zo kan men dus bij het menselijk optreden van een gedetermineerdheid spreken, d.w.z. ons handelen, voelen en denken is het onvermijdelijk gevolg van oorzaken, die wij niet zelf gewild hebben.

Een veel sterker argument voor het gedetermineerd zijn van de kosmos vormt de moderne opvatting van het begrip „tijd“. In onze ervaringswereld gebeuren de dingen na elkaar, in een opeenvolging, die wij met de naam „tijd“ aanduiden. Daaraan ontleen wij ook de mening, dat er telkens op één moment verschillende mogelijkheden zijn van wat er hierna kan gebeuren; van het verleden neemt men aan, dat het ook allemaal anders had kunnen gaan. Het feit, dat sommige, zg. „helderziende“ mensen toekomstige gebeurte-

nissen vooruit kunnen beleven wijst al op de noodzaak van een andere opvatting. Ook de astrologie levert ons een beeld van de toekomst, waarin weinig variatie mogelijk is. Wij kunnen ons de tijd denken als de vierde dimensie waarlangs wij de gebeurtenissen beleven. In werkelijkheid vormen verleden, heden en toekomst één onherroepelijk „zijn“, waarin wij ons als het ware in de richting van de tijd voortbewegen, telkens datgene belevend wat overeenkomt met het tijdstip waarop we zijn. Volgens deze zienswijze is dus alles gedetermineerd en is het zinloos over vrijheid te spreken, alsof er geen andere mogelijkheid was dan datgene, wat er (schijnbaar) „gebeurt“, maar wat in werkelijkheid eeuwig „is“. De causaliteit is hier een structurelement naast de andere.

Hoe moeten wij nu de begrippen vrije wil, schuld en verantwoordelijkheid beschouwen in het licht van deze zienswijze? Uit kosmisch oogpunt is onze wil niet vrij in dien zin, dat wij anders kunnen handelen dan wij doen. Als wij een fout maken, „hebben wij er niets aan kunnen doen“, evenmin als aan onze natuurlijke haarkleur of ons geboortetijdstip. Toch zijn vrije wil, schuld en verantwoordelijkheid drie evidenties in onze ervaringswereld, waar we niet buiten kunnen of willen. Wij moeten alleen hun relatieve betekenis doorgronden. Hoezeer wij ook het gevoel hebben, als wij zelf een beslissing nemen bij het kiezen tussen twee of meer handelingen of besluiten, dat een andere keuze ook gedaan had kunnen worden, toch zullen wij erin moeten berusten, dat er geen andere mogelijkheid was. In de praktijk van het dagelijks leven behoeft dit besef geen invloed te hebben;

het kan ons hoogstens van remmingen, twijfel en onzekerheid afhelpen.

Wat is nu vrijwillig handelen? Deze term betekent alleen dat wij niet van buiten af gedwongen worden, maar dat onze eigen gezindheid op dit moment uitsluitend bepalend voor de handeling is. Voor een vrijwillige handeling voelen wij ons verantwoordelijk, want die gezindheid identificeren wij met ons wezenlijke zelf. Wij voelen ons schuldig, indien die gezindheid in onze ogen (of van een ander wiens oordeel wij op prijs stellen) laakbaar was.

Het is onvermijdelijk hier even de begrippen goed en kwaad toe te lichten. Uit kosmisch oogpunt is alles alleen maar noodwendig en passend in het totaal; hier vervallen de begrippen goed en kwaad. De structuur van de menselijke psyche is zo, dat wij de functie hebben om goed en kwaad te onderscheiden. In de loop van de ontwikkeling van ieder individu wordt aan deze begrippen een inhoud gegeven, als gevolg van karakter, milieu en opvoeding. Zolang wij leven kan onze opvatting van goed en kwaad zich wijzigen maar dat is niet van onze willekeur afhankelijk.

Wij kunnen ons dus niet onttrekken aan het gevoel een vrije wil te hebben, verantwoordelijk te zijn voor onze daden, en schuld te hebben indien wij kwaad deden. Deze gevoelens schrijven wij ook aan onze medemensen toe; zij zijn inherent aan het menselijke wezen. Maar in onze beoordeling van onszelf en anderen moeten wij ons steeds voor ogen houden, dat deze begrippen slechts betrekkelijk zijn, d.w.z. in het kosmische zijn opgeheven worden door de causale structuur en de absolute gedetermineerdheid.

Holland

*De hemel groots en grauw,
daaronder het geweldig laagland met de plassen;
bomen en molens, kerktorens en kassen
verkaveld door de sloten, zilvergrauw.*

*dit is mijn land, mijn volk;
dit is de ruimte waarin ik wil klinken.
laat mij één avond in de plassen blinken,
daarna mag ik verdampen als een wolk.*

H. MARSMAN

Uit: Verzamelde Gedichten (Em. Querido, Amsterdam).

BUREAU VOOR EUGENETIEK NODIG

IN „Mens en Wereld” van 29 Mei j.l. schreef prof. dr. Fahrenfort een interessant artikel over: „De geestkracht van ons volk”. Het werd geschreven in verband met een bijdrage in het katholieke blad „De Linie” van 12 Dec. 1953, waarin de arts J. J. C. M. waarschuwt tegen de gevaren, die de tegenwoordige bevolkingspolitiek z.i. meebrengt. Emigratie en steun aan kinderrijke gezinnen worden in deze twee opstellen behandeld.

Wij komen met deze beschouwingen op het gebied van de eugenetiek, een wetenschap die nog veel te weinig bekend is en toch volle aandacht verdient. De eugenetiek wil, zoals de naam het aangeeft, een goed nageslacht. Ze beweegt zich op het terrein van de toekomst en wil het goede voor het individu zowel als voor de maatschappij. De weg, waarlangs ze gaat om haar doel te bereiken, is breed en niet afgebakend. Eigenlijk gaat ze langs verschillende paden en in symbiose met andere wetenschappen streeft ze naar dat ene grote doel: een beter nageslacht. Ze heeft de hygiëne nodig zowel als de biologie; ze moet de historie gebruiken om bewijsmateriaal te hebben en klem bij te zetten aan haar betoog. Ze wil het goede voor de toekomst ten bate van het komende geslacht.

Aan de eugenetische wetenschap ligt de erfelijkheidsleer ten grondslag. Deze zegt ons, dat de vorming van het individu geleid wordt door twee factoren, erfelijke aanleg, die wij van onze ouders meekregen, en het milieu. Dit laatste is het verzamelwoord van alle invloeden, die op de ontwikkeling van het jonge individu inwerken, van af de bevruchting tot dat het zijn volle wasdom bereikt heeft. Door de eerste ontstaat de erfelijkheidsvorm; wat men in de genetica het genotype noemt. Wat uit het genotype ontstaat onder invloed van het milieu heet, de verschijningsvorm, het phenotype. Een individu heeft zijn genotype en zijn phenotype, die zeer verschillend kunnen zijn.

Wil men een beter nageslacht dan dient men met beide factoren rekening te houden. Aan het milieu wordt wel voldoende aandacht geschonken. Wat wordt er niet veel geschreven en gesproken over hygiëne, over ziektebestrijding, over opvoeding, onderwijs, godsdienst. Over de erfelijke aanleg, die toch feitelijk de basis vormt van 's mensen wezen, vindt men vrijwel alleen gegevens in wetenschappelijke werken en beschouwingen. Dat moet veranderen! De eugenetiek, althans het begrip daarvan, moet meer populair worden. Dan is er kans, dat voorstellen op eugenetisch gebied naar hun juiste waarde worden beoordeeld en ingang vinden bij volk en volksvertegenwoordiging.

Men heeft voor „eugenetiek” wel eens een Nederlandse vertaling gezocht in „rasverbetering”. Dit woord lijkt mij niet juist. De eugenetiek betreft elk mens, elk individu, het gehele mensdom, houdt zich niet op met rassen als zodanig. Daarbij heeft het woord „rasverbetering” bij ons een onaangename klank gekregen door de Duitse propaganda, die onder het Hitler-regiem daarvoor gemaakt werd. Wij moeten de naam „eugenetiek” blijven gebruiken, het wordt wel populair, gelijk woorden als hygiëne e.d. het zijn geworden.

WIJ willen maatregelen treffen om te zorgen, dat de geestkracht, het genotype van ons volk, niet achteruitgaat. Wij streven naar een betere maatschappij, naar een betere wereld, maar alleen betere mensen kunnen een betere wereld vormen. Om dit te bereiken zal de eugenetische wetenschap onze leidsvrouw moeten zijn. Het is niet voldoende dat het milieu alleen verbeterd wordt, ook de erfelijke aanleg, het genotype moet onze aandacht hebben.

door

dr. B. VRIJBURG

Er komt bij dit probleem de vraag naar voren: „Is voor ons volk een beter nageslacht nodig? Hebben wij ons bezorgd te maken over de geestesgesteldheid van onze natie? Zijn we niet op de goede weg?”

In 't algemeen gesproken is het doen en laten van de mens toch heel anders dan vele jaren terug. Beschaving, wetenschap en techniek hebben onze maatschappij een heel ander aanzien gegeven. Veel meer wordt er gedaan aan liefdadigheid, aan ziektebestrijding, aan armenzorg. Onontwikkelde landen worden geholpen om de bevolking een beter bestaan te geven. Alom wordt er gepraat en geschreven over vrede en gerechtigheid.

Volkomen waar, maar is dit niet in hoofdzaak terug te brengen tot..... uiterlijk vertoon? Het gaat in wezen om het innerlijke van de mens, om de erfelijke aanleg, om het genotype, en heeft dit wel gelijke tred gehouden met dat uiterlijke vertoon? Als wij de geschiedenis nagaan van de laatste jaren dan worden we hui-verig om genoemde vraag bevestigend te beantwoorden. Staat niet nog steeds het „vrede of oorlog” als een dreigend teken aan de wand? Heerst niet overal twist en tweedracht in plaats van samenwerking? En zo kwam ik terug op de vraag: „Zijn wij wel op de goede weg?”

Vroeger was het bestaan veel moeilijker. Zij, die uitblonden door eigen-

schappen van lichaam en geest, kwamen vooruit, de zwakkere legde het af in de „struggle for life”. Er was een natuurlijke selectie, thans is die geheel verval-len. Wetenschap en techniek hebben de minder begaafden gelijke kans gegeven in bestaan en voortplanting. Maatschappelijke verordeningen hebben hun zelfs de voorrang gegeven boven de meer begaafden en een toestand in het leven geroepen, waaronder niet het beste gedeelte van de natie het grootste aandeel heeft in 't verwekken van het nageslacht.

Onder de sociale verordeningen werden in het aangehaalde artikel van prof. Fahrenfort genoemd: emigratie en kindertoeslag. Het pleidooi, dat de emigratie voor ons land een negatieve selectie betekent, kan ik volkomen onderschrijven en een ieder zal dit kunnen. Het oude spreekwoord: „Het zijn de slechtste zonen niet, die 't Vaderland verlaten”, heeft nog niets van zijn waarde verloren. Elk land dat immigrereert stelt eisen, de nonvaleurs nemen ze niet, deze blijven achter en vormen een negatieve factor in de gemiddelde kwaliteit van ons volk. Wij kunnende emigratie echter niet missen. Op den duur moet er gestreemd worden naar emigratie naar eigen gebieden. Het nadeel wordt dan minder, de emigranten blijven Nederlander.

De tweede maatregel, de kindertoeslag, wordt in bovengenoemd artikel ook als een negatieve factor aangemerkt. Ook al kan men het directe bewijs niet in cijfers uitdrukken, voor een ieder is het duidelijk, dat een gulden premie per dag voor het zesde kind eer bemoedigend dan ontmoedigend werkt.

Nederland is, wat de eugenetische wetenschap en de toegepaste eugenetiek aangaat, bij alle beschaafde landen ten achter. Zij die iets te zeggen hebben in deze materie moeten de woorden van dr. Van Herwerden eens ter harte nemen, waar ze in haar: „Erfelijkheid bij de mens en eugenetiek” zegt: „De beoefenaar der eugenetiek ziet voor zich een opgaande lijn, hij vertrouwt in de evolutie van de mens. En juist wegens dit vertrouwen in de mogelijkheid der voortschrijdende ontwikkeling voelt hij de verantwoordelijkheid van het heden voor de geslachten der komende tijden”.

Het is bedroevend, dat een eenvoudig voorstel tot verplichte medische keuring vóór het huwelijk, 't welk geen verbodsbepalingen alleen verstandige raad beoogde, geen genade kan vinden in onze volksvertegenwoordiging.

Wat wij nodig hebben is: een bureau voor de eugenetiek opdat meer bekendheid met doel en streven van de eugenetische wetenschap onze regering en ons volk deelachtig kan worden.

Techniek en verantwoordelijkheid

ENIGE tijd geleden, n.l. op de Hogeschooldag in Delft, heeft dr. C. H. van der Leeuw een opmerkelijke rede uitgesproken, welke de titel droeg „Techniek en verantwoordelijkheid”.*)

Spreker vroeg zich af hoever de verantwoordelijkheid van de wetenschappelijke werker in onze tijd reikt. Deze verantwoordelijkheid is moeilijk te beoordelen, meende hij, omdat zij:

- 1: geheel andere aspecten toont in verschillende tijdperken;
- 2: samenhangt met vraagstukken van levensbeschouwelijke aard, c.q. wat men als doel ziet voor het menselijke leven;
- 3: zeer afhankelijk is van de persoonlijkheid;
- 4: anders ligt, wanneer men alleen iets uitvoert, dan wanneer dit in grote groepen, die elk een deel hanteren, geschiedt. Bij het atoomonderzoek b.v. is steeds sprake van teamwork;
- 5: ook rekening heeft te houden met factoren van buiten.

Spreker merkte op, dat de techniek het mogelijk maakt het leven in materiële opzicht gemakkelijk, behaaglijker te maken. Het gevaar dreigt echter, dat de verbeteringen, het groter gemak kan ontwaarden in een teveel, in een gemakzucht, die alle spankracht op den duur doet verdwijnen en tot ondergang leidt. Zijn de beoefenaars der technische wetenschap hiervoor verantwoordelijk? Spreker meende van niet.

Ten aanzien van punt 5 wees hij er op, dat deze zaak zeer ingewikkeld is. Door de vooruitgang op wetenschappelijk gebied zijn vernietigende media als atoom- en waterstofbom in hun uiteindelijke consequenties niet meer gebonden aan de wetenschappelijke kring, waaraan zij hun ontstaan danken, maar belanden in de militair-politiek-economische sfeer, waar over hun bestemming wordt beslist. Hierbij komt men dus bij een ander probleem, n.l. dat van een betere opvoeding van de mensheid, resp. een zodanige, dat de creatieve driften overheersen over de vernietigende, voor welke laatste men onschuldiger uitwegen moet zoeken.

Dr. Van der Leeuw wees in dit verband op een openbare briefwisseling in 1932 tussen Einstein en Freud gevoerd over het probleem oorlog. Freud meende, dat de agressieve driften van de mens niet zonder meer „af te schaffen” zijn. Cultuur bestaat volgens Freud uit versterking van het intellect, dat het driftleven moet beheersen en uit verinnerlijking van de agressiedriften. Freud concludeerde, dat slechts de toenemende cultuur

en de angst voor de gevolgen van de oorlog een einde aan de oorlogen kunnen maken.

door

P. KRUG

DR. VAN DER LEEUW vervolgde zijn betoog met de stelling, dat de uitkomsten van het wetenschappelijk onderzoek zowel de mensheid kunnen dienen als bedreigen. Hij wees er op, dat de wetenschap in de toekomst b.v. een antwoord zal moeten geven op de vraag hoe aan voedseltekorten en aan het opdrogen van energiebronnen tegemoet kan worden gekomen. Zijn slotconclusie stelde enigszins teleur:

„Wat kan men onder zulke omstandigheden anders doen dan rustig doorwerken „and hope for the best?” Ook al, omdat men nu eenmaal niet anders kan, omdat de creatieve neiging van de mens zo sterk is. Zoals een kunstenaar werkt en in alle tijden gewerkt heeft, niet voor het nut, niet voor de voordelen, die zijn werken hem brengen, maar eenvoudig, omdat hij het niet kan laten, zo werken ook vele geleerden.”

De vraag rijst of dit „hope for the best” niet een al te optimistisch hopen is, waarmee men zich eigenlijk van het probleem van de verantwoordelijkheid afmaakt. Voor de Christen is er het geloof in God's leiding, dat voor hem dit probleem in zekere opzichten eenvoudiger maakt dan voor de humanist.

Dr. G. J. D. Aalders, lector aan de Vrije Universiteit, heeft het nog weer eens duidelijk in zijn boek „Mensen en machten” gezegd: „Wij Christenen kunnen, meent hij „Gods plan in de geschiedenis niet met de vinger aanwijzen, maar mogen wel geloven, dat alles leidt tot zijn heerlijk einddoel..... en dat van alle onverklaarbare, beklemmende en schijnbaar absurde gebeurtenissen, er niets omgaat buiten Zijn Wil.”

De humanist heeft noch dit geloof, noch het naïeve optimisme van anderen. Er is ook een ander soort optimisme, n.l. dat van hen, die menen, dat de wetenschap het panacee, het redmiddel is voor alle maatschappelijke en geestelijke noden. Voor wie zo denkt moeten teleurstellingen onvermijdelijk volgen. En teleurstelling leidt licht tot een geestelijk overstag-gaan, tot cynisme. Een Amerikaanse hoogleraar, Leslie A. Fiedler was na een studiereis door Europa geschokt door het pessimisme en cynisme, dat hij bij vele intellectuelen constateerde: „Zij hebben het geloof in hun taak en hun roeping verloren.”

HIERMEDE raken wij één van de facetten van het gecompliceerde verschijnsel, dat „cultuurcrisis” heet. Wetenschap en techniek hebben de

materiële mogelijkheden steeds kunnen vermeerderen zonder evenwel voor alle problemen een oplossing te vinden. De morele en maatschappelijke ontwikkeling heeft geen gelijke tred gehouden met de ontplooiing van de techniek. In bepaalde opzichten zijn de verhoudingen tussen mensen onderling, tussen volkeren onderling, nog middeleeuws. In technisch hoogontwikkelde landen heeft men óók de techniek van de concentratiekampen en geestelijke en morele terreur tot grote hoogte geperfectioneerd. In het nazi-Duitsland en de huidige Sowjet-Unie heeft het wetenschappelijk onderzoek een hoge vlucht genomen. Politieke ideologieën en technische wetenschappen werden hier van meer betekenis geacht dan de humanistische waarden van geestelijke vrijheid en menselijke waardigheid. Deze waarden beschouwde men slechts als ballast, ja, zelfs als een gevaar.

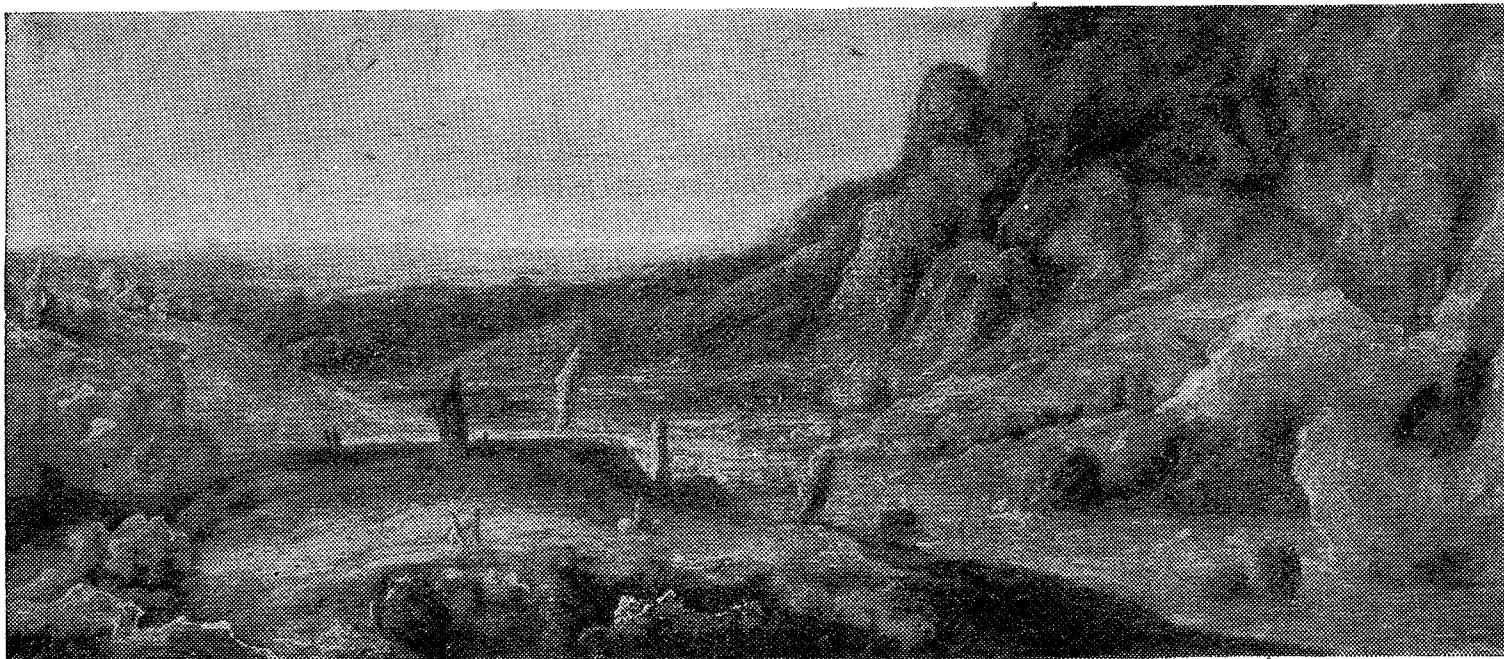
Ook elders in de wereld heeft men alle aandacht geconcentreerd op de technische en economische vraagstukken, waarbij meestal onvoldoende belangstelling werd getoond voor andere problemen. Deze andere problemen raken de menselijke verhoudingen, de humaniteit in de meest ruime zin, de geestelijk-morele en sociale grondslagen van een zich snel ontwikkelende maatschappij.

Reeds Rabelais (gestorven 1553) was zich bewust van de gevaren, die hier dreigen toen hij schreef: „Science sans conscience n'est que ruine de l'âme” (Wetenschap zonder geweten is slechts ondergang van de ziel).

Verscheidene denkers in onze dagen hebben zich afgevraagd, welke factoren bepalend zijn voor de waarde of onwaarde van een cultuur. Een Frans auteur kwam tot deze conclusie: „Il ne faut pas confondre civilisation et moteur à explosion” (Men moet cultuur en explosiemotor niet met elkaar verwarren). Dit is een waar woord. De waarde van een cultuur wordt niet in de eerste plaats bepaald door het organisatorisch en technisch niveau (ook in dictatuurstaten rijden de treinen op tijd en bouwt men straalvliegtuigen!), doch door haar geestelijke grondslagen, door de mate van vrijheid, menselijkheid en sociale rechtvaardigheid, door de culturele schepingskracht.

De vrees voor de gevaren van de moderne atoombomtechniek heeft bij velen geleid tot pessimisme en cultuurfatalisme. Het is hier niet de plaats hierop verder in te gaan. Wel is het nuttig eens te wijzen op het gevaarlijk misverstand, dat sommigen er toe brengt „de” wetenschap in het algemeen aansprakelijk te stellen voor de gevaren, die onze maatschappij

(Vervolg op pag. 7)



(Cliché „Rotterdamsch Parool“)

HERCULES SEGHERS - Het drama der vervreemding

EEN tentoonstelling van werken door Hercules Seghers (1590—± 1640), zoals die thans in 't museum Boymans te Rotterdam te zien is, kan gerekend worden tot de zeer zeldzame gebeurtenissen. Van zijn schilderijen, toch al niet talrijk, zijn er in ons land slechts enige, terwijl het slechts bij hoge uitzondering gebeurt, dat de fascinerende verzameling van Seghers' etsen, die bewaard wordt in het Rijksprentenkabinet te Amsterdam, wordt uitgeleend. Voor deze expositie echter werden er 24 afgestaan, en samen met 9 schilderijen, waaronder het beroemde Berglandschap uit het Uffizi-museum te Florence, bieden die een ook voor Nederland unieke gelegenheid om Seghers' machtige landschapskunst te leren kennen.

Wat onmiddellijk opvalt, is zijn volstrekte afzonderlijkheid. Zijn optreden valt in de tijd dat de Hollandse schilderkunst zich afwendt van de 16de eeuwse traditie en met Jan van Goyen en Salomon van Ruysdael de schoonheid van het eigen lage land gaat ontdekken. Seghers houdt echter het berglandschap aan, doch hij weet dat als met een ruk te trekken uit de sfeer van het exotische en niet geheel geloofwaardige en het te maken tot de machtige openbaring van een mensenziel. En wanneer hij, in enkele geschilderde en geëtste vergezichten (Dorp aan een rivier; Gezicht op Rhenen) zich eveneens overgeeft aan de bekoring van het vlak uitliggend laagland, dan verwijlt zijn aandacht niet bij de intimiteit van de landschappelijke bijzonderheden, maar bij het geweld der ruimte. Terwijl de Hollandse landschapschilders bezig zijn zich te ontwikkelen tot waarnemers, getrouwe, trouwhartige en gevoelige uitbeelders van de zichtbare werkelijkheid, is Seghers een

visionnair, een machtig en dramatisch uitbeelder van eigen innerlijk leven.

door

P.C. J. Reyne

Deze uitspraak lijkt op het eerste gezicht misschien wat kras. Een blik op een ets of schilderij van Seghers is immers reeds voldoende om ons de zekerheid te geven, dat hij de wereld van het hooggebergte, die hem zijn voornaamste motieven leverde, uit eigen aanschouwing gekend heeft. Er kan geen twijfel bestaan over de „natuurnabijheid“ van zijn werk. Maar tegelijkertijd hebben zijn keteldalen, zijn rotspieken en steenstapelingen, zijn puinhellingen, zijn naakte steilten en de karteling van zijn bergruggen zoiets verlatens, gekwelds en aangevretens, dat het onmogelijk is ze anders op te vatten dan als de neerslag van een zeer bijzondere gevoelstoestand.

Dat hij een eenzame was, het is duidelijk; dat hij het hooggebergte zocht, omdat hij het in zijn verlatenheid als aan hem verwant voelde, is dat evenzeer. Men lette maar eens op, hoe weinig hij de menselijke gestalte in zijn voorstellingen betreft. Waar hij toch op een bergpad een reiziger laat verschijnen, daar geschiedt dat niet ter verlevendiging. Zo'n figuurtje schijnt net als de merkwaardige scheefgewaaide lorkebomen de eenzaamheid te accentueren, het is klein en verloren te midden van de geweldige formaties van steen en rots.

Doch met het begrip „eenzaamheid“ komen we er bij Seghers niet helemaal. Het is namelijk, of er bij hem een vervreem-

ding optreedt, doordat de positieve gevoelsbetrekking tussen de mens en zijn omgeving vernietigd is. De dingen verliezen hun zin en dringen zich op aan de zintuigen met hun verbijsterende aanwezigheid. Ze openbaren zich plotseling en direct als te behoren tot een volkomen andere en onverklaarbare orde, ze kennen groei noch ontplooiing, slechts het verval. In deze visie is de aarde woest en ledig en slechts ten prooi aan de invretende krachten van water en wind. Vandaar dat de Alpine wereld bij Seghers het karakter van een Karst-landschap krijgt: naakt en kaal, doorvreten, doorploegd en doorsneden, tomeloos verweerd. Een landschap? Een hallucinatie eigenlijk, die in elk van zijn verschijningsvormen de merktekenen draagt van Seghers' eigen gekweld-zijn. Hij is steen in de steen en verweert en verpulvert met deze. Hij is het gebergte, korstige wondrand der aarde, waarin het bederf verder vreet. Hij wordt aangezogen door de wrede kwetsuur der keteldalen en de toegangsweg waarlangs hij kwam, ligt achter hem volgestort.

En toch, ondanks zijn smartelijk ingaan op de duizend-en-één details van schilferende steenoppervlakken, hebben zijn berglandschappen door de aanleg der plans en de organisatie der massa's de wijde adem van het ontzaglijke. Kleinheid is hier niet, het zijn onmiddellijk en in één beweging: verbeeldingen van een kosmisch geweld. Zo blijkt dit de keerzijde van Seghers' afgesneden-zijn: een confrontatie met de natuur, zo onverbiddelijk en absoluut, als geen schilder voor of na hem, Vincent van Gogh uitgezonderd, die gekend heeft.

Dit afgesneden-zijn spreekt niet alleen uit Seghers' voorstellingswereld, maar

evenzeer uit het raadselachtige van zijn techniek. In een alchemistische drang om aan de techniek van het etsen het onmogelijke af te winnen: de ets, die de olieverschildering nabij komt, doorvorst hij de mogelijkheden van het grafisch procédé, kapselt zich in in een reeks van experimenten en komt tot zijn resultaten langs wegen waarvan we het verloop nog altijd niet nauwkeurig kennen. Hij drukt op gekleurd papier, op schilderslinnen, met zwarte of gekleurde inkt en soms met beide en werkt zijn resultaten bijwijlen op met olieverf. De ets van een ruïne-overdag dicht hij om tot een spookachtige maannacht en zijn „Grote Boom”, afgedrukt op papier, lijkt gedreven in metaal. Maar met welke arglistige en onachterhaalbare vondsten hij zijn effecten ook bereikt, altijd blijft er dat voor hem zo karakteristieke invreten in het koperoppervlak. Met een ware bezetenheid bijt hij zich door tot de etsgrond, doorwoelt die, hakt hem open in zware, grillig verlopende groeven, of doorstriemt die met een netwerk van scherpe schrammen. Een verbeteren lijf-aan-lijf-gevecht met de koperplaat, waar Seghers gans in is, omdat de vervreemding de andere levensgebieden voor hem onbewoonbaar heeft gemaakt. Maar tevens vindt hij hier zijn uitdrukingsmiddel bij uitnemendheid. Want zijn aantasten en invreten verschillen in wezen niet van wat wind en weer met de steen verrichten: Seghers' etsen van berglandschappen maken de indruk van gedaan te zijn in hetzelfde handschrift als dat waarmee de natuur het drama van verwerping en vernietiging schrijft.

Dat de schilderijen, over het algemeen een milder klimaat hebben, hangt ongetwijfeld samen met de anders geaarde techniek. Hier is geen sprake van wegnemen en uitgraven, de toetsen worden over elkaar heen gelegd, in een voor Seghers kenmerkende driftige en nerveuze opbouw. Maar al lijkt hier minder de bergwind van de vervreemding te waaien, ze zijn stuk voor stuk de uitingen van een schilder, wiens grote ziel zich thuis voelde in die gebieden, waar de natuur haar liefelijkheid verliest, en een geweld is, elementair en groots.

MENS EN WERELD

Verschoont om de veertien dagen

Hoofdredacteur: dr H. Bonger. Redactie-secretaris: J. van Straten, Goethelaan 73, Utrecht. Telefoon: 21563. Administratie: Bleyenburgerstraat 1, Utrecht. Telefoon: 10163. Postgiro: 304.960, t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht. Advertentietarieven op aanvraag. Kleine advertenties: f 1,— p. regel. Abonnementsprijs: voor leden van het Humanistisch Verbond f 3,— p. jaar, voor niet-leden f 5,—. Buitenland f 6,—. Losse nummers: f 0.20.

Op de grens van Oost en West

WILLIAM O. DOUGLAS, rechter bij het opperste gerechtshof in de Ver. Staten, maakte in 1949 en 1950 een tweetal reizen naar het Nabije Oosten. In 1949 bezocht hij met zijn zoon Griekenland, Cyprus, de Libanon, Syrië, Irak en Perzië, het volgende jaar ook nog India. Zijn bevindingen heeft hij neergelegd in „Op de grens van Oost en West” (Uitgave „Hollandia”, Baarn. Prijs geb. f 8,90). Overal knoopte hij zoveel mogelijk gesprekken aan met de gewone bevolking, meer dan met officiële personen en het verslag van zijn ervaringen is een uitermate boeiend boek geworden.

Rechter Douglas is een volbloed Amerikaan, in dien zin, dat hij in het communisme, en in het Russische communisme in het bijzonder, geen haar goed kan zien. Daartegenover zijn de Verenigde Staten volgens hem het rijk dat de opdracht en de capaciteiten heeft vrede en vrijheid, welvaart en democratie aan de volkeren der wereld te brengen. Het Russische communisme is de moderne vorm van het Russische imperialisme, de zucht om de wereld te beheersen, de volken te onderdrukken. Het leven van de Aziatische volken is nu hard, onder communistisch regime zal het nog veel harder zijn, zegt hij.

Douglas is dus zeker geen „meeloper” en zijn boek voor ons van grote betekenis, omdat hij in zijn boek het gewone volk aan het woord laat komen en de verkondigde meningen royaal weergeeft, ook al zijn ze met de door hem verkondigde opvattingen vierkant in strijd. Heel duidelijk komt dit tot uiting in de korte samenvatting, het laatste hoofdstuk van zijn boek:

„Eeuwenlang is Azië door vreemde mogendheden overheerst. Dit waren grotendeels vormen van imperialisme, die het volk uitbuiten en niets voor de boeren overlieten. Die tijd is voorbij. Azië heeft zich tot één doel verenigd: zich van vreemde overheersing te bevrijden en in Zuid-Oost Azië ontvangt deze eenheid een machtige stuwkracht door een rassen- en kleur-bewustzijn, dat bij het nemen van belangrijke politieke besluiten een dominerende en dikwijls overheersende factor vormt. Er zijn beroeps-opruimers, die deze ontevredenheid aanwakkeren. Maar de werkelijke aanranding tot opstand komt uit de massa zelf voort. Ik heb geen dorp tussen de Middellandse Zee en de Stille Zuidzee gezien, waar niet iets broeide. De gezichten van deze mensen en hun woorden komen mij steeds weer voor de geest. Sommige van hun woorden troffen mij pijnlijk.

Een boer in India, die naar de lijken van mensen, die van honger gestorven waren, wees vroeg mij: „Is Amerika werkelijk zo'n goed land als men ons vertelde, wanneer men het aardappeloverschot vernietigt en de mensen van honger om laat komen?” De boer bij een dorsvloer in Bashan ten Zuiden van Damascus, die dreigend met zijn hooivork schudde, toen hij mij vroeg: „Waarom moeten een paar mensen al het land bezitten en ons voor niets laten werken?” De zoekende ogen en smekende stem van een dorpling in de buurt van Basra

die zei: „Ik zou wel als een hond willen leven, wanneer er maar hoop voor mijn kinderen was”.

Een boer in een stoffig dorp in Perzië, op de weg tussen Teheran en Tabriz, bracht de klachten van zijn volk met de overtuiging van een baanbreker naar voren: „Toen de Russische invloed groot was in Perzië en de Toedeh partij het te zeggen had, liep de pacht tot een derde van de opbrengst terug. Nu heerst de Amerikaanse invloed in Perzië en onze pacht bedraagt vijftig procent en meer”.

De Amerikaanse buitenlandse politiek heeft zich nooit aan de omstandigheden, waardoor deze revoluties groeien, aangepast. Democratie, vrede en agressie zijn voor ons belangrijke woorden. Maar voor de mensen in veraf gelegen gebieden zijn zij allicht hol en zonder betekenis. De stem van Amerika klinkt in deze door armoede en ziekten geteisterde streken vaak grof en goedkoop, niet omdat wij dit zo bedoelen, maar omdat wij de wereld, waarin wij leven, niet kennen.

Wij vertellen van onze hoge levensstandaard, hoe goed onze arbeiders gevoed worden en in wat voor mooie huizen zij wonen. En het klinkt overdreven en opschepperig. Wij financieren landbouwprogramma's ten voordele van de landheren in plaats van te verlangen, zoals wij dit bij onze binnenlandse projecten doen, dat de mensen, die het land bewerken er voordeel van zullen hebben. Wij sturen technische experts naar het buitenland voor zaadselectie, instandhouding van de bodem, malariabestrijding en zo meer. Maar wij verheffen nooit onze stem voor de hervorming van het verderfelijke feodale stelsel van Azië, welk systeem een groeiende productie slechts aan een enkeling ten goede doet komen. Wij vergeten, dat gezondheidsmaatregelen, die zich niet om landdistributie, minimum lonen, maximum aantal arbeidsuren en zo voort bekommeren, alleen maar het aantal mensen, waaronder het schamele bezit verdeeld moet worden, vergroot.

Wij praten over democratie en gerechtigheid. En tegelijkertijd steunen wij regeringen enkel vanwege het feit, dat zij anti-communistisch zijn, regeringen, wier opzet het is democratie en gerechtigheid voor altijd buiten het bereik van de boerenbevolking te houden om hun eigen interessen te beschermen. Wij steunen corrupte en reactionaire regeringen met biljoenen dollars, terwijl zij de rijken van inkomstenbelasting vrij stellen en het volk steeds vaster in de greep van een oligarchie houden en tegelijkertijd verzuimen wij mensen, die achter de hervormingen staan, die de vloedgolf van het communisme zouden kunnen tegenhouden, met alle kracht te helpen.”

En wanneer hij dan verderop het beleid, dat de Ver. Staten wel moeten voeren, nader heeft omschreven zegt hij: „Een buitenlands beleid voor Azië van het soort, zoals ik het beschreven heb, vereist geloof en moed voortgekomen uit rede, niet uit hysterie, niet uit angst”, en een van zijn laatste opmerkingen is: „Wanneer men door de dorpen van Azië reist, wordt het duidelijk dat als we de rol blijven spelen, die we de laatste vijf jaren gespeeld hebben, deze volkeren zich tot één grote kruistocht zullen verenigen, een kruistocht tegen Amerika”.

DENK nu niet lezer, dat ge hier met een door en door „politiek” boek te maken hebt. Verre van dien. De beschrijvingen die Douglas geeft van zijn

reizen door en verblijf in deze landen zijn uitermate interessant, vooral waar hij in een zeer uitvoerig hoofdstuk het leven van verschillende stammen in Perzië uitbeeldt, waar hij zijn bevindingen uit Israël weergeeft en getuigt van zijn grote liefde voor India en bewondering voor het enorme werk dat daar wordt verzet onder de voortreffelijke leiding van Nehroe. Bladzijden voor en na zouden aan te halen zijn om een indruk te geven van de merkwaardige levensstijl van de bezochte volken, bladzijden die getuigen van bittere armoede, van grote gastvrijheid, van ongehoorde wreedheden maar ook van grote liefderijkheid.

Er is een zeer waarderend hoofdstuk over Israël en het werk dat de Joodse pioniers te midden van de vijandige Arabische wereld presteren.

„Israël is het resultaat van een kruistocht. Een land, een volk dat worstelt met vele moeilijkheden, maar Israël heeft een oplossing voor de grootste problemen van het Midden Oosten gevonden: het feodale stelsel, analphabetisme, ziekten en corruptie in de regering. Israël streeft naar scholen voor alle kinderen en medische verzorging voor ieder gezin. De malaria is uitgeroeid en andere programma's ter verbetering van de volksgezondheid zijn in volle gang. De arbeiders hebben sterke vakverenigingen en de landbouw-economie is zo georgantiseerd, dat iedere boerenarbeider een aandeel in zijn land heeft. De openbare diensten staan op hoog peil.

Als Israël zal blijven bestaan, en dat zal het, zullen deze successen zeker stuwkracht en richting aan de omwentelingen, die in andere delen van Azië verlopen, geven. Israël bevindt zich niet in een luchtledig. Het is een integraal deel van het Midden Oosten. Zijn aanstekelijke ideeën zullen zich zeker verspreiden."

Tenslotte nog enkele fragmenten uit het hoofdstuk dat Douglas wijdt aan zijn bezoek aan India en gesprekken met Nehroe. Er was gesproken over India's vurige wens om onafhankelijk te zijn en een Indiase ambtenaar vatte dat gesprek samen met de volgende woorden:

„De wereld is bezig partij te kiezen, Amerika of Rusland. Zowel Amerika als Rusland proberen bij de verschillende volkeren van de wereld in het gevecht te komen. Het zoeken naar bondgenoten gaat voort. Wij kennen de druk van leningen en handelsovereenkomsten, diplomatie, de dreiging van het grote Rode leger, een door de communisten geleide staking enzovoort. India voelt deze druk. Rusland ligt aan onze Noordgrens. Communisten schelden op Nehroe en ondermijnen de spoorwegen, die de regering van India kortgeleden genationaliseerd heeft. De Amerikanen verwijten Nehroe vaak, dat India Rusland in de kaart speelt en niet één lijn trekt met Amerika tegen de kwade machten, die over de wereld gaan. Maar India's positie is, evenals die van het oude koninkrijk van Juda, niet van een neutraliteit in de kleurloze vorm, waarin wij het woord vandaag gebruiken. India is bij instinct, volgens traditie en door haar godsdienst tegen elke vorm van totalitaire regering gekant. Maar India wenst noch een militaire Amerikaanse

basis tegen Rusland te worden, noch een Russische basis. De leer van Gandhi, de geweldloosheid, heeft een machtige invloed op India. Deze leer wil geen lijdzame onderwerping aan terreur en agressie, maar rust op de overtuiging, dat de menselijke geest machtiger is dan tanks en vliegtuigen. Het stelt het zich onthouden van geweld als een positieve kracht voor. Zoals Nehroe zei, de leer van het zich onthouden van geweld is „een actief en positief instrument voor de vredige oplossing van internationale geschillen". (blz. 341).

Ook het probleem van de verhouding van India tot het communistische China kwam natuurlijk ter sprake.

„China", zei Nehroe, „is eindelijk begonnen de fundamentele problemen van zijn economie aan te pakken. De communistische regering is eerlijk. Zij staat aan de zijde van het gewone volk. Zij neemt maatregelen tegen het grootgrondbezit. Zij streeft naar massa-onderwijs, volksgezondheid en hervorming van de plattelandoestanden. De Chinese boer heeft eindelijk iemand gevonden, die voor zijn rechten opkomt."

In een gesprek dat Douglas tijdens een lunch met een der Indiase ambtenaren voerde kreeg hij te horen:

„China is communistisch, maar zijn communisme zal een Chinees communisme zijn. Het zal het karakter van zijn volk weerspiegelen. Het Chinese volk is in sociaal opzicht het meest democratische volk van de wereld. Wat zij van het communisme maken, zal totaal verschillend zijn van wat Rusland er van maakt". (blz. 343).

Dat Nehroe en de zijnen vast van plan zijn het volk van India te verlossen van armoede, ziekten en onwetenschap wordt door Douglas duidelijk gedemonstreerd in het wel-is-waar beknopte maar toch zeer belangrijke overzicht van de belangrijkste maatregelen die door Nehroe's regering t.a.v. het voedselprobleem zijn genomen (blz. 350 e.v.). Of dit grote en grootse program doorgevoerd zal kunnen worden moet de toekomst leren. Het zal niet liggen aan Nehroe en zijn medewerkers, noch aan medewerking van de massa van het volk van India.

„Het politieke alternatief voor Nehroe en de socialisten is in India niet het communisme, maar de reactionaire rechtervleugelpartij, de Mahasabak, die zich het vestigen van een Hindoe-staat ten doel stelt. Reactionairen in India zouden, evenals in andere delen van Zuid-Oost Azië, het communisme in het leven kunnen roepen. De grote massa in dat deel van de wereld is vast besloten het juk van eeuwigdurende armoede af te werpen. Gandhi en Nehroe hebben hun getoond, hoe dit op democratische manier kan worden gedaan. Als Nehroe's heilstaaf levensvatbaarheid heeft, zal het communisme geen politieke overwinning in India hebben."

Hopelijk zijn de enkele grepen uit dit boek genomen voldoende aanleiding om het in zijn geheel te lezen. Het is volstrekt de moeite waard.

P. SCHUT.

Rotterdam heeft deze zomermaanden op het gebied van de beeldende kunst heel wat te bieden. In Boymans vinden we niet alleen de hiernaast besproken tentoonstelling van schilderijen en etsen door Hercules Seghers, maar ook de rijke en ongelooflijk boeiende expositie: Vier Eeuwen Stilleven en Frankrijk (beide tot 20 Sept.). En wie daarheen gaat, mag ook niet vergeten de „Mostra '54", een tentoonstelling van moderne Italiaanse beeldhouwkunst te bezoeken. (Museumpark en Kunstkring, Witte de Withstr. t.m. 26 Sept.). Van de wending die deze Italianen aan de moderne sculptuur gegeven hebben, moet men beslist kennis nemen.

Techniek en verantwoordelijkheid

(Vervolg pag. 4)

bedreigen. Nog een stap verder en men acht alle wetenschap verwerpelijk. Deze verguizing van het wetenschappelijk onderzoek lijkt ons onbillijk (ook de sociale vooruitgang was immers slechts mogelijk dank zij de resultaten van de wetenschap).

Het gaat niet om de wetenschap zelf, die immers „an sich" neutraal, d.w.z. goed noch kwaad is (afgezien van excessen, b.v. bij bepaalde proeven op mensen dieren); het gaat om het gebruik van de resultaten der wetenschap, haar bestemming, de doeleinden, die men nastreeft. Deze doeleinden worden o.m. bepaald door de geestelijke gezindheid, de levensbeschouwing en de maatschappelijke en politieke opvattingen. Reeds Bacon (begin van de 17de eeuw) wist: „Kennis is macht".

WETENSCHAP geeft macht over de materie, maar ook over mens en dier. Waar macht is dreigt het gevaar van machtsmisbruik. De wetenschappelijke onderzoeker kan zich dan ook niet onttrekken aan de vraag, welke de bestemming is van zijn arbeid. Onhoudbaar is de mening, dat de wetenschapsman evenals de dichter zijn woning heeft in de befaamde „ivoren toren", buiten en boven de maatschappelijke werkelijkheid. In onze maatschappij is dit een fictie, even onjuist als gevaarlijk.

*) Zie verslag in „De Ingenieur" van 23 April 1954.

Lezingen, die de VARA op Zondag uitzendt

- 5 September: mej. M. Dijkstra (onderwerp nog niet bekend);
- 12 September: Mevr. A. Ploeg—Ploeg, onderwerp: Gezags- en vertrouwenscrisis;
- 19 September: P. A. Cols, onderwerp: Schuldig bevonden.

„Philosophie der verveling”

Nu de techniek tegelijk de menselijke arbeid zo veel lichter heeft gemaakt en hem de mogelijkheden biedt om zijn schepingsdrang te ontplooiën, en nu de geneeskunde het menselijke leven met zovele jaren heeft verlengd en ook de anders immobielen langs vele wegen weer actief kan maken, is het niet verwonderlijk dat een wijsgerige beschouwing over het probleem verveling wordt geschreven. Het is niet moeilijk aan dit probleem vele andere verwante problemen vast te knopen, zoals die over de doelgerichtheid van het leven, het spelelement, de vrije tijd, de stilte, de zorg, de luiheid, de muziek, het doodgaan.

Louis Hoyack heeft dit gedaan in „De filosofie der verveling” — uitgave N. Kluwer, Deventer. Prijs: ingenaaid f 4,75 — en zij die reeds vorige werken van deze vruchtbare auteur hebben gelezen zullen geen moeite hebben, om ook nu weer deze uiteenlopende aspecten te zien in de integrale visie die ze tot een zinvol geheel bindt. Activiteit, voortdurende beweging en verandering, wordt hier gezien als de grondtendentie van de menselijke natuur, van het leven en van de werkelijkheid. Gebrek aan verandering wordt door het levende wezen ondergaan als onbehagen bij uitstek, als verveling (p. 13). Deze gedachte spint de schrijver zelfs, in navolging van Inayat Khan, zover uit, dat hij beweert

dat God de wereld moest scheppen, omdat Hij zich anders intens zou vervelen. De verandering, de beweging, het voortdurend proces, heeft bij de mens niet alleen van lichamelijke aard te zijn; het ligt juist in de lijn van de evolutie dat hierin een steeds verdergaande vergeestelijking intreedt.

De menselijke geest grijpt ordenend in bij wat eerst zuiver spel was, hij stelt zich een doel, hij legt ergens een zin, hij schept regels, hij filosofeert. En dit doet hij, volgens de schrijver niet zo maar om bezig te zijn, om een carrière, om een uiterlijk levensdoel, maar om te evolueren naar een „rijk van hoger bewustzijn, dat de vrucht is van een zich laten doordringen door de Universele Geest.” „Het evolueren in die koers tot aan de uiteindelijke liquidatie toe is het enige, waardoor de ziel blijvend gelukkig kan zijn (of worden). Door het besef dáárvan, niet in een onmogelijke statische zaligheid, wordt het monster der verveling, die grote tegenstander des levens, be-slissend getemd.” (p. 110).

Misschien zal de atheïstische humanist deze hele problematiek van een ander standpunt willen benaderen, en in ieder geval voorzichtiger willen omspringen met begrippen, waarvan de inhoud voor hem minder duidelijk is, maar het probleem der verveling omzeilen zal hij niet kunnen. Daarvoor is het in deze tijd te actueel.

KWEE SWAN LIAT.

LEERGANG INDIVIDUALPSYCHOLOGIE

te AMSTERDAM en te ROTTERDAM

2-jaarlijkse cursus op Maandagavonden

die een grondslag legt in het begrijpen en oplossen van conflicten en moeilijkheden in de dagelijkse omgang met kinderen en volwassenen.

Aanvang beide cursussen: 20 September 1954 om 19 uur.

Opgave en nadere inlichtingen bij M. A. Heyligers-v. d. Sijp, Gerrit v. d. Veenstraat 51bv, Amsterdam-Z. Telefoon 72.08.81.

CREMATIE

Het lidmaatschap der Vereniging voor Facultatieve Lijkverbranding geeft recht op toepassing van lage crematie-tarieven. Gezinscontributie f 3.— per jaar. De Vereniging bemiddelt voor gezinsverzekering op speciale voorwaarden.

**Alle gewenste inlichtingen: Hoofdkantoor
Biouwstr. 186, Tel. 554797, 'S-GRAVENHAGE.**

Hulp in de huishouding voor dag en nacht gevraagd. Schriftelijke sollicitaties te richten aan Mevr. M. van Gorkom—Lechner, Mauritsstraat 64, Utrecht.

Ser. kunstz. Vrouw, wed. 52 j., buiten w., eigen ink., zou graag meer **ernstige levenspartner** vinden, en zoekt daarv. contact m. verst. ontw. man, m. belangst. in kunst en cultuur, leeft. 52—62 j., eigen ink. Brieven no. Sept. 4 Bureau v. d. blad.

Beschaafde dame, idealiste, geestelijke en culturele inslag, **zoekt kennismaking** met dito heer, 50-60 jr, omg. Den Haag. Brieven no. Sept. 1 Bureau van dit blad.

Oud-Verpleegster, 73 jaar, slecht van gezichtsvermogen, maar weinig hulpbehoevend, zoekt voor haar woning te Oegstgeest tegen pl.m. 1 October '54 **medebewoners** (b.v. echtp. z. k., 2 vriendinnen of 2 zusters). Grote vrije ongemeubileerde zit-slaapkamer disponibel met keukengebruik op nader overeen te komen voorwaarden tegen enige hulp in haar huish. Brieven no. Sept. 2 bur. van dit blad.

Goede verzorging aangeboden voor kort. of lang. tijd voor 1 à 2 kinderen in gezin met kind. te Zandvoort. Pr. ref. Brieven no. Sept. 3 bur. v. d. blad.

Rooms gevaar of Katholiek recht?

207 pag. Gebonden f 6.90

Verkrijgbaar bij:

Centraal Bureau Humanistisch Verbond,
Bleyenburgerstraat 1, Utrecht
Postgiro 304960

De kerkelijken zorgen voor hun wezen door het instandhouden van weeshuizen etc.

Buiten-kerkelijken zorgen voor hun wezen door zich aan te sluiten bij de

WEEZENKAS

Vereniging op de grondslag van het beginsel „Opvoeding zonder geloofsdogma”

Inlichtingen omtrent het lidmaatschap bij de Secretaris W. DE HAAS, Adm. de Ruyterweg 234, Amsterdam-W.

VREDESACTIE

Radicaal Pacifistisch Maandblad

onder redactie van Dr W. J. Jong en H. Kuysten. Administratieadres: Chr. Bennekerslaan 22 D, Rotterdam (O.). Abonnementenprijs f 3,— per jaar. wijklaan 2, Dubbeldam (Z.H.)

Thans verschijnen:

HET MENSELIJK LEVEN

eenvoudige zedenleer van

A. Vloemans

gebonden f 3,90

Bestellingen op postgiro 304960, t.n.v. Humanistisch Verbond, Bleyenburgerstraat 1, Utrecht.

Humanisme en Religie

een serie opstellen van J. P. van Praag, D. H. Prins, P. Schut, G. H. Streurman, H. Redeker en Kwee Swan Liat.

Ingenaaid f 1.90

Bestellingen op postgiro 304960, t.n.v. Humanistisch Verb., Bleyenburgerstraat 1, Utrecht of bij de plaatselijke gemeenschappen.